

drótokból kirakott óriáspolip belsejében. A polip csápjai megnyúlnak, s a színészek segítségével zenélni kezdenek. Yang Li pedig énekelni – távoli szférák zenéjét megidézően. Noha a sejtlemesség e zárlattól sem idegen, a polipszírén (elnézést a biológiai-mitológiai képtelenségért) hangja és jelenléte mégis nyugtatóan hat.

Talán érezhető: roppant sok néznievaló van a több hazai és külföldi vendégművésszel kiegészülő Krétakör előadásában. Előzményeit éppúgy felesleges a társulat más produkcióiban, mint Nagy Fruzsina divatszínházában keresni. Bár nem egyforma erősek a jelenetek, s bizonytalannal akad olyan is, mely nélkül éppily hatásosan bonyolódna le a színházi este, a színen sohasem csak egyvalami történik, így a pásztázó befogadói szem mindig találhat magának látnivalót. Azt a funkciót pedig, melyet a jó levesnek kell betöltenie, maradéktalanul megvalósítja az előadás: igen

jó étvágyat csinál a súlyosabb falatokhoz. Melyek remélhetőleg következni fognak.

PESTIESTI (Krétakör Színház – Trafó)

Próza: Vinnai András. **Vers:** Peer Krisztián. **Dramaturg:** Veress Anna. **Díszlet:** Ágh Márton. **Jelmez:** Nagy Fruzsina. **Zene:** Bozsóki Imre. **Mozgás:** Spala Korinna. **Rendezők:** Nagy Fruzsina, Láng Annamária.

Szereplők: Bánki Gergely, Csákányi Eszter, Gyabronka József, Katona László, Láng Annamária, Mucsi Zoltán, Ötvös András, Péterfy Borbála, Rába Roland, Sárosdi Lilla, Scherer Péter, Drazen Sivak, Verena Specht-Ronique, Terhes Sándor, Tóth Attila, Tóth Orsi, Tilo Werner, Yang Li.

Tarr Ferenc

„Új formák kelleneek”

SCHILLING-WORKSHOP KOMÁROMBAN

Schilling Árpád 2007. július 9. és 25. között színházi workshopot tartott a komáromi Csillag-erődben. A hetvennégy jelenlévő többsége a három magyar nyelvű Színművészeti Egyetem diákja volt, de részt vehetett egy-két intézményen kívüli, színháznak elkötelezett „szabadúszó” – mint például én – is.

A helyzet hozta magával a kérdéseket: Mihez kezd egymással ennyi kortárs színházi ember? Képes-e a „nyolcvanasok” nemzedéke új elképzelésekkel, témákkal, formákkal „beszállni” a mai színházi életbe? Mi a jelentősége annak, ha az ország egyik legjobb rendezője összehozza, beszélgeti, dolgoztatja a szakma legfiatalabb generációját?

„Egymás előtt, egymásból, egymásért csinálnánk színházat” – állt az elsősorban a budapesti és kaposvári színi hallgatók számára szervezett workshop felhívásában. Továbbá a lényegi információk: hogy a tábor nomád lesz, és nekünk csak a reggeli és a vacsora, valamint az utazás költségét kell állni. Az erőd ötszázezer forintos bérleti díját, a 74 fő 16 napi meleg ételét, a vizesblokk kiépítését, a technikai apparátus megteremtését a Krétakör vállalta magára.

A színház rögtön az első nap magáévá tette ezt a romos, élettelen erődöt. Ennek első jelei sajnos a klikkesedés, a ki nem mondott versenyhelyzet, a mérgető tekintetek voltak. Ez a megfélemlési kényszer

számomra, aki nem voltam hozzászokva hasonló helyzethez, képtelenné tette az önazonos, tiszta gondolkodást. Minden megszólalásom, gesztusom, tettem nekik és természetesen Schillingnek szólt. Mindenképpen hatni akartam, de mondani semmit nem tudtam. Ennek az állapotnak az enyhítésére a tábor szabályrendszere nem adott segítséget. Két szabály volt csak: 1. Nem hagyhatod el az erődöt! – azaz nincs magány, ami kikapcsolhatna. 2. A tábor jeligeje: „Szabad akarat” – elmehetsz, passzolhatsz, szabályt szeghetsz, nincs retorzió. Mindent magad miatt csinálj! De ez persze csak visszatekintve ilyen világos.

A „szabad akarat” adta teher óriási. Ha semmilyen szabály- vagy normarendszer nem ad támpontot, ha az ember minden döntéséért maga felelős, rá kell jönnie, hogy a legtöbb hiba és harag saját magából

A szerző filozófia-történelem–magyar szakos egyetemi hallgató.

fakad, nincs kire és mire hárítani. Kíméletlen tükör ez. A „kollégák” az együttműködés során viszonyítási pontok lesznek önmagam értékelésében.

Ez a gondolatkör szabta meg a tábor tizenhat napját. Az első feladat ennek a körnek a középpontját célozta meg: Vonulj el, és keresd meg első emléked, illetve első színházi élményed! Mivel erre korábbi elmélkedéseim során már megtaláltam a választ, az elkövetkező hét-nyolc órát a többiektől való félelem táplálta. Ez a vívódás döbbsenett rá, hogy magamért és magam szerint kell cselekednem. Hogy itt „csak” tanulni lehet, ami mindenképpen önmagamnak szóló dolog. Megszűnt az ego, az önérdek, a hatni akarás. És utólag belegondolva: ez a közös munka alapja.

Érdekes volt megfigyelni, hogy sokan hasonlóan megtörtén érkeztek vissza. Ezt különösen a következő feladat igazolta vissza, ahol mindenkinek le kellett írnia az elvonulás során született élményeit, mintegy naplószerűen. Ebből született egy kivonat, amely alapján másnapra egy jelenetet kellett komponálni, ami bárhol játszódhatott, tetszőlegesen hosszú lehetett, bármilyen kelléket lehetett használni, de egyszemélyesnek kellett lennie. A nyolc órán át nézett hetven jelenetben a kreativitás, az unalom, a küzdelem, a düh, az elkeseredés egyvelege ötvöződött, hűen tükrözve előző napi tapasztalatainkat. Egymás jelenetei próbára tették a türelmünket, akaratunkat, ízlésünket, humorérzékünket. De ez a próbatétel kezdett összekötni minket. És elvezetett egy újabb felismerésig: az idegen emberek belső, személyes, néhol érdektelen ügyei iránti nyitottság és türelem felkeltéséhez elengedhetetlen, hogy érdekesen, közérthetően tárják elénk, valamint hogy befogadóként az intelligencia határain belül maradjunk toleránsak. Nem önfeladásból vagy érzelmi okokból, hanem észérvek alapján, azaz mert látom a gondolatot abban, amit nézek, vagyis amit megmutatnak nekem. És mindig pontosan tudni kell – ez a táborban megfogalmazódott újabb alapgondolat –, hogy KINEK és MIÉRT csinálók színházat. Ez a két kérdés „forma” és „tartalom” kettőséből – ami minden kommunikáció alapja – az előbbi definíciójának erősítéséről szólt. Az első feladatot követő szakmai, Schilling által pusztán csak moderált vita is efelé terelt minket. A csupán „jó volt!”, „nekem nem tetszett!” típusú vélemények helyett a konkrétak, a formára vonatkozóak felé: „Ez az ötlet ezért és emiatt nem működött. Amúgy egyetértek az elképzeléssel!” Állításokkal sosem érdemes vitatkozni; csak az érvekkel, amelyeknek koherens egészet kell alkotniuk. Ez a fajta gondolkodás lehetővé teszi a célravezető, hatékony disputát. Ennek jegyében zajlott az első, de az összes többi vita is, és ezt mindenkinek meg kellett értenie.

Személyes kálváriám negyednapon elérte mélypontját. A résztvevők minden jelenetet érintő vitáját Schilling nyolcórás, egyenkénti értékelése követte, amelyben többször is idézte az én (persze nemcsak az én) különféle megjegyzéseimet. Száműzött egóm visszatért, újra függésbe kerültem, vissza a kimondatlan versenypálya rajtvonalához, azaz az önazonos gondolkodás hiányához, ami eleve predestinálta a kudarcot. De nem haragudhattam senkire.

És így utólag átgondolva újabb értelmet nyer a színház mint közösségi műfaj általános fogalma, a társulati lét közösségisége. Enyhülést ugyanis csak a csoportos feladatok jelenthettek, ahol legalább csapatjátékos maradhatott az ember, ahol lehetett már mást is hibáztatni. Ám addig is számos, forma és tartalom viszonyát boncolgató feladatra került sor. Újra kellett gondolni a már egyszer bemutatott jelenetünket, ezúttal maximum egy percben. Nem használhattunk semmilyen kelléket, és a tér csak a nézők alkotta kör lehetett. Ezek bemutatását követte Schilling egyénekenkénti értékelése, mindenkivel külön, mindenkinek tanácsokat adva, hogyan érvényesülhetne még inkább a téma, illetve milyen formai

Hajdú Zsolt felvétele

Ember a térben

következetlenségek vannak a jelenetben. Ezek szellemében este újra előadtuk a produkciókat, néhol teljes, néhol jelentéktelen átalakításokkal. Ezután mindenki egyénileg kérhetett véleményt.

A következő nap a „szöveg napja” elnevezést kapta. Egy feladatsort kaptunk, ahol a beszéd tartalmát és formáját kellett teljesen különválasztani. Az első akadály: a beszélgetés során egyáltalán nem lehetett gesztikulálni vagy bármilyen mimikát használni. Ez alaposan megnehezítette a mondandó megértését.

A következő etapban „maszkokat”, azaz például hüllye pofákat kellett felvenni saját beszédünk alatt, de úgy, hogy sem mondandónk lényege, sem stílusa nem változhatott. Ezután énekelve kellett beszélgetnünk, majd ötödikként oda nem illő félmondatokat kellett beszúrni amúgy normálisan haladó mondatainkba. A következő feladatban egy szabadon választott szöveget kellett valamilyen furcsa, ahhoz egyáltalán nem illeszkedő formában előadni, pusztán a hanggal játszva, maximum egy percben.

„A szöveg tartalmának és formájának szétválasztása” gondolatkör lezárását jelentette a következő feladat: mindenki kapott a bulvársajtóból egy-egy véletlenszerűen kiválasztott oldalt, és az ezen található bármely szövegnek valamiféle előadásmódra kellett ihletnie az előadót. Tilos volt parodizálni vagy véleményezni. Furcsa ellentmondás: van szö-

FENT ÉS LENT:
Mutatások

Kiss Gergő felvételei

veg, azaz van téma, tartalom, de az érzelmi és intellektuális közömbösség miatt még sincs. Valami csak akkor tud igazán témává válni, ha érdekel, ha van vele bármiféle azonosulási alapom. Ennek hiánya mindenkit objektív előadóvá tett, s ezzel teljesen lelepleződött a szövegek tartalmatlansága. Rendkívül kreatív, hatásos megoldások születtek.

Ezt teljesen másfajta gondolkodást követelő csoportos feladatok (a csoportokat Schilling állította össze) követték. Ezek során fogtam fel igazán, hogy a színház nem demokratikus forma; mégis eszerint kellett működtetni. Roppant fárasztó volt rendezői gondolkodással részt venni egy demokratikus csapatmunkában, ahol ráadásul színészként is meg kellett nyilatkozni. Az első ilyen feladat keretében egy helyet vagy teret kellett választani bárhol az erőd területéről, és attól megihletve egy jelenetet kreálni. A lényeg az volt, hogy az alkotás története vagy az általa sugallt állapot és az adott tér között világos kapcsolat rajzolódjon ki. Volt jelenet, amelyik a fényvel, volt amelyik az ott található anyagokkal, más az elhelyezéssel játszott. Mindenesetre ezt a kapcsolatot kellett tovább erősíteni a következő feladatban, a jelenetet akár ritmizálással, akár énekléssel, akár hangjátékkal zeneivé komponálva.

A téma és a megjelenítés, vagyis a tartalom és forma kettőse a szabadság, a szabad akarat jegyében csak nagyon erős keretek és szabályok között működhet. Schillingnek a keretekre vonatkozó, határozott és világos instrukcióit a különféle alkotói intenciók, az egymásra licitálás mégis erősen fellazította. Ez számomra annál a feladtnál vált világossá, melyben úgy kellett magunkat elhelyezni a térben, hogy annak jelentése legyen. Ugyanis a formára való állandó koncentráció miatt a téma másodlagossá vált, ami sok „blöffgyanus” produkciót szült. Egy idő után felmerült bennem a „Na, jó, de miről is beszélünk?!” kérdése. Az a benyomásom támadt, hogy ebben a felfokozott ötletbörzében a Schilling által adott szabályok már csak úgy és olyan keretet adnak, mint amikor egyes „alternatív” előadások valamivel szem-

ben határozzák meg magukat. Ez önmagában azonban kevés, ha el akarjuk kerülni az automatikus destruktívizmust. Ha nincs szigorú vezető vagy nagyon erős vezérelv, ami koherenciát adjon, akkor elkerülhetetlen az önpusztítás és az értelmetlenség. Talán ezt érezte Schilling is, és ezért következtek a „Düh”-ből, majd a „Vágy”-ből, elsősorban a nemi vágyból merítkező etűdök. Ezek már körvonalazottabb témák voltak. A „Düh”-öt hiába próbáltuk körbejárni, kudarcot vallottunk, de a „Vágy”-ra született jelenetek sokkal erősebb szellemiséget sugároztak.

Régi közhely, hogy a színház sajátja az „itt és most”, a jelenidejűség. Hogy élő – reprodukálható, de megismételhetetlen. Azonban van egy másik jelentése is az „itt és most”-nak. Ez nyert igazi értelmet

a következő feladatban: egy reális jelenetet kellett készíteni, ahol a témát és a formát a valóság kerete szabta meg, és nem a képzeletünk; ahol minden az, ami, és mindenki az, aki. Azaz a valóságot tudatosan reprodukálni és irányítani. Ez volt talán a legnehezebb. Az ember ugyanis kénytelen magába nyúlni valós szituációkért, átélt élményekért, amelyeket aztán józanul elemeznie kell. A tényleges történéseket tehát „át kell folytatni” önmagamon. Nem színját-szani, hanem teljes létezésemmel jelen lenni.

Ez a feladat – a „szabad akaratból” való létezés párja – a mérhetetlen fáradsággal párosulva mély feszültségeket hozott felszínre. Az ember sohasem lehetett biztonságban. Sohas tudhatta, mi a valóság, és mi próba vagy „színjáték”. Így utólag visszagon-dolva ezt tartom a színház csúcsteljesítményének. És fel kell tennem a kérdést: van-e több annál, mint hogy a színház tökéletesen magáévá tegye a valóságot? A komáromi két és fél hét válasza: van. Mert igaz ugyan, hogy a valóság kreálhatatlan, de tudato-sítható, elemeire bontható. És erre tett kísérletet a következő feladat, amelyben az előző, teljesen valósághű jelenetet kellett irreális, azaz – a színház vilá-gát alapul véve – filmes effektekkel teletűzdelni. Megállítottuk, lassítottuk, gyorsítottuk az időt, szerepet cseréltünk, képtelen mozdulatokat, hangokat vit-tünk bele stb. Ez a feladat megmutatta a színház vég-telen lehetőségeit. Választ adott arra a kihívásra, amit a tévé, a film és a videoklipek világa jelent. Azok eszközeit magába olvasztva új „formát” nyert.

Az utolsó feladat megkísértette a tábor gondolat-menetének – utólag tökéletesen logikus – zárókövet-keztetését: a szabályokat és kereteket ne a mi valósá-gunk, hanem a világé diktálja, ahol mi, mint annak részesei és saját szabadságunk birtokosai, bármit megtehetünk, amit az enged. Lefordítva ezt hétköz-napi nyelvre: menjünk ki Komáromba, és a tábor so-rán tanultakat hasznosítva csináljunk színházat, és kalapozzunk. Az a csapat győz, amelyik a legtöbb pénzt gyűjti. Mert a világ szabta keretek középpont-ja mégiscsak a pénz. A másik dolog, amire egy ilyen kinti találkozás során számítani kell: a hatalom. Lefordítva: a rendőrség. Az én csapatom sajnos elég hamar beleütközött ebbe, de voltak szerencsésebbek, akik akár tizennyolcezer forintot is összekalapáltak. Hogy mi az eredmény? Számunkra komoly tapasztalat, némi pénz és a színház fogalmának radikális jelentésbővülése. A világ számára pedig egy rövid cikk, fotóval a másnapi sajtóban: „Karácsonyi dalokat is énekeltek. Színészpálánták érkeztek az ország minden részéből a komáromi Csillag-erődbe nyári gyakorlatra. A kurzust Schilling Árpád, a Krétakör Színház igazgatója irányítja. A három hét alatt el sem hagyták az erődöt, csak tegnap ismerkedtek a várossal, illetve a városlakók velük: hangos nótázás-sal, színdarabok részleteinek felidézésével hívták fel magukra lépten-nyomon a figyelmet. A kánikulában karácsonyi énekekkel is szórakoztatták a járókelőket a bohókás kedvű fiatalok.” Hát, legalább ennyi...

A tábor egyben kísérlet is volt egyfajta ideális tár-sadalom modellezésére. Egyfajta (a szó eredeti érte-lmében) kommunisztikus demokrácia megteremté-

sére, ahol mindenki a szabad akarata szerint cselek-szik, de a tolerancia és a közösségiség jegyében. Több mint kétszáz éves elv, „kint” mégse működik igazán. Talán „bent” igen. Így majdhogynem el-mondhatjuk, hogy a tábor végére a hetven ember ké-pes lett a szabad akarat jegyében szinte tökéletesen együttműködni. Semmi nem volt kötelező, és ezért mindenki csinálta, amit kellett.

A tábor tematikáját rendre színesítették előadások, filmek, könyvek, tanulmányok, olvasnivalók, szak-mai beszélgetések vagy éppen más típusú feladatok. Így hallhattunk előadást Jákfalvi Magdolnától a het-venes–nyolcvanas évek magyar alternatív színházá-nak történetéről vagy Gáspár Mátétól a mai magyar színházi struktúráról. (Ifj.) Rubik Ernő, zeneszerző a hanggal való játékra tanított minket, újabb dimenzi-ókat felvázolva a zene színházban való használatáról. Ami a vetítéseket illeti, hasonlóan színes volt a pa-letta: ugyanúgy néztünk Lars von Trier- vagy Tarr Béla-filmeket, mint idegbeteg embereket bemutató internetes videókat, Caravaggio vagy éppen Yves Klein világát. Akár reggel, akár este. Az európai kor-társ kultúráról tájékozódhattunk a legkülönbözőbb, elsősorban képzőművészekről, fotósokról szóló könyvekből, de jelen volt egy válogatás az elmúlt éveknek a magyar színházi struktúrára érintő tanul-mányaiból is.

Talán ez a rövid felsorolás is jelzi: minden tanul-ságos, minden használható. Mindennek köze lehet a színházhoz. A mai színház egyik legnagyobb veszé-lye éppen az, hogy beszippantja az embert, már csak a színházi történésekre reflektál, de a valós élet tör-ténéseire nem (és így, szinte észrevétlenül, elvesz je-lenidejősége). A szakmai beszélgetéseken szó került a struktúráról, az érvényesülés esélyeiről. De a vizu-ális kultúra és az intertextualitás egyre nagyobb sze-repéről is, ami mintha a mai magyar színházművé-szetben nem lenne észlelhető. Az, hogy 2006-ban a *Time* magazinban „Az Év Embere” az internetező volt (míg ötven évvel azelőtt a magyar szabadsághar-cos). Inspirációk, témák, elképzelések születtek ezekből a beszélgetésekből.

Az a szituáció, hogy a színházi „szakma” legfiata-labb generációjának jelentős része együtt van – igaz, egy külső erő, Schilling Árpád moderálásával –, és önmagát egymás által motiválva inspirálja, többün-ket egy virtuális fórum létrehozására sarkallt. Ennek a már működő honlapnak – szinhazugy.blog.hu – nin-csenek célkitűzései. Pusztán egy lehetőség arra, hogy a magyar színházi élet legfiatalabb generációja, a „nyolcvanasok” megtalálják hangjukat, kommuni-káljanak egymással, inspirálják egymást, józan, in-tellektuális párbeszédet folytassanak. Ez a tábor le-hetőséget adott az összefogásra, arra, hogy egymás előtt tanuljunk, egymásból, egy másért.

A workshopról részletesebb, szakmai beszámolókat ta-lálhatók a www.kretakor.hu-n. Ezúton szeretném meg-köszönni Radnóti Zsuzsának a komoly segítséget.